

ЩЕРБАК НАДІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного, адміністративного
та міжнародного права
Київського інституту інтелектуальної власності та права,
доктор історичних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОБЕРЕЖНИХ ГУБЕРНІЯХ У XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Діяльність місцевої адміністрації в українських землях уXIX ст. – на початку XX ст. розглядалась ще у дорадянський період, зокрема, у працях Є. Анучина, А. Градовського, М. Варадіновата ін. [1]. Досліджувалася частково вона і в радянські часи [2]. Сучасні вітчизняні дослідники в умовах реформування державного управління все частіше звертаються до аналізу наслідків здійснення реформ в українських землях у зазначений період [3].

Варто зауважити, що періодXIX – поч.XX ст. був позначений в історії держави та права України як такий, що вирізнявся особливими шляхами поширення централізованого імперського управління на територію українських земель. Інститут генерал-губернаторства, який задумувався спочатку як тимчасова намісницька посада з особливими повноваженнями, у подальшому зайняв особливе місце в системі регіонального управління Російської імперії. Українські території: Лівобережжя, Правобережжя та Південь України, що у зазначений період були підвладні Російській імперії, відрізнялись від російських губерній своєю регіональною елітою, формами землеволодіння й землекористування, нормами права, що спричиняло труднощі та гальмувало поширення в українських землях загальноросійської губернської системи урядування. Тому самодержавство покладало на генерал-губернаторську форму управління завдання подолати тівідмінності регіонів, що залишилися від попередніх державних утворень на їх територіях.

Правобережна Україна перебувала під пильним контролем імперського уряду з огляду на військові та політичні події у Східній Європі та через недовіру до місцевої еліти. Незважаючи на те, що поляки вже не мали власної держави, а Російська імперія володіла досконалим механізмом підкорення, російсько-польське протистояння в регіоні спостерігалось протягом усього XIX ст.

Утворення Київського генерал-губернаторства було викликане польським повстанням 1830–1831 рр., яке різко змінило ставлення Санкт-Петербургу до приєднаних від Речі Посполитої Західних губерній. Після повстання царський уряд розпочав посилений наступ на залишки адміністративно-судової автономії, переслідуючи мету повністю уніфікувати адміністративний апарат Правобережної України. Київське генерал-губернаторство (1832-1914) зайняло виняткове місце в системі владних структур Росії, а його канцелярія більше 80 років була

штабом напроцювання та впровадження інтеграційних заходів. Генерал-губернатор та канцелярія виступали активними посередниками у взаємовідносинах центру і приєднаних територій. Це була ефективна форма управління, що об'єднувала законодавчу, адміністративну та військову владу, мала права адміністративної автономії, що давало можливість оперативно та ефективно діяти.

Зазначимо, що вперше місце і роль генерал-губернатора у системі влади на законодавчому рівні були визначені за часів Катерини II в «Установах для управління губерніями Всеросійської імперії» 1775 р. В процесі реформування у першій третині XIX ст. в імперії склалася система місцевого управління, яка поєднувала в собі як «губернаторську» форму, що була головною, загальноімперською, так і «генерал-губернаторську», яка застосовувалась на окраїнах імперії. Правовий статус генерал-губернаторів визначався, зокрема, «Наказом губернаторам» 1837 р., «Загальною інструкцією генерал-губернаторам» від 29 травня 1853 р. та іншими законодавчими актами. Не даючи конкретних вказівок щодо напрямків діяльності генерал-губернаторів, «Загальна інструкція», водночас, підкреслювала їх винятковість. Зокрема, у тих губерніях, що входили до генерал-губернаторств, загальноросійське законодавство діяло зі значними відхиленнями та поправками. З того часу ця посадова особа виводилася з системи установ губернського рівня, ставала над нею, здійснюючи «загальний і повний» державний нагляд та реалізуючи політику інкорпорації у підпорядкованому їй регіоні.

Генерал-губернатор керував діяльністю губернаторів, підлеглих йому губерній. Зазначимо, що обов'язки та повноваження губернаторів правобережних українських земель були значно ширшими порівняно з іншими. Окрім виконання узаконень загальноросійського рівня, вони були зобов'язані тримати під посиленним контролем дворянські вибори полків, облаштовувати чиншову шляхту, займатись виконанням чисельних узаконень щодо єврейського етносу, викорінювати місцеві традиції у процесі інкорпорації, утверджуючи російську державність.

Впровадження інституту Київського генерал-губернаторства стало ознакою того, що на територію Правобережної України загальноросійська система влади не поширилася повною мірою, а мала в цьому регіоні свої особливості. Київський генерал-губернатор, будучи головною посадовою особою украї представляв інтереси центральної влади, здійснював контроль за діяльністю всіх адміністративних органів. У подальшому із розвитком шляхів сполучення та комунікацій, досягненнями в політиці інкорпорації, із впровадженням земського та міського самоуправління звуженням функцій адміністративного нагляду наявність посади київського генерал-губернатора була визнана зайвою і царським указом від 10 жовтня 1914 р. ліквідована.

Список використаної літератури:

1. Ануцин Е.Н. Исторический обзор развития административно-полицейских учреждений в России с учреждения о губерниях 1775 г. до на-

стоящего времени. СПб. Тип. М-ва внутр. дел, 1872; Градовский А. Д. Исторический очерк учреждения генерал-губернаторств в России / Собр. соч. Т. 1. СПб., 1899; Варадинов Н. История Министерства Внутренних Дел. В 8 т. СПб., 1858–1863; Громачевский С.Г. Ограничительные законы по землевладению в Западном крае с историческим обзором их, законодательными мотивами и разъяснениями. СПб., 1904.

2. Ерошкин Н.П. История государственных учреждений дореволюционной России. М.: Высшая школа, 1968.
3. Посохов С.И., Ярмыш А.Н. Губернаторы и генерал-губернаторы. 2-е изд., исп. и доп. Харьков, 1996; Шандра В.С. Адміністративні установи Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст. в російському законодавстві: джерелознавчий аналітичний огляд. К., 1998 та ін.

Ключові слова: губернатор, губернське правління, Київське генерал-губернаторство, реформування, Російська імперія, правобережні українські землі.

Ключевые слова: губернатор, губернское правление, Киевское генерал-губернаторство, реформирование, Российская империя, правобережные украинские земли.

Key words: governor, governorship, Kiev governor-general, reform, Russian Empire, right-bank Ukrainian lands.

БАРАБАШ НАТАЛЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізького факультету, кандидат історичних наук, доцент*

ШУСТРОВА КСЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціально-політичних та економічних дисциплін
Криворізького факультету, кандидат юридичних наук*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Історія українських збройних формувань містить у своєму літописі чимало прикладів тісної взаємодії державних та церковних чинників. Питання капеланської душпастирської опіки в сучасній Україні набуває все більшої важливості та актуальності у зв'язку з гібридною війною, тому надзвичайно актуальним є процес законодавчого оформлення інституту військового капеланства.

Інститут духовної опіки існує практично в усіх арміях світу. Капелани присутні у щоденній діяльності війська, при проведенні урочистих заходів, у зоні бойових дій. Функції капелана не обмежуються здійсненням богослужінь і таїнств, це також і забезпечення психологічного клімату, і надання медичної допомоги військовослужбовцям. Така багатовекторність спричинила існування різних моделей капеланства.